

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО СПОРТУ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Євген ФЕДАН¹, Світлана СТЕПАНЮК²

¹ Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, Україна

² Херсонський державний аграрно-економічний університет, м. Кропивницький, Україна

FORMATION OF NATIONAL RESILIENCE AND SOCIAL INTEGRATION OF SCHOOLCHILDREN DURING WAR THROUGH SCHOOL SPORTS AS A RELEVANT ISSUE

Yevhen FEDAN¹, Svitlana STEPANYUK²

¹ Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine

² Kherson State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Анотація.

Формування національної стійкості та соціальної інтеграції школярів під час війни засобами шкільного спорту є надзвичайно актуальним через їхній потенціал підтримувати адаптацію, згуртованість і психо-соціальне благополуччя молоді в умовах тривалого соціального стресу.

Мета дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні й аналізі педагогічного потенціалу шкільного спорту у формуванні національної стійкості й соціальної інтеграції школярів в умовах повномасштабної війни та виокремленні ефективних педагогічних підходів. Для досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз, синтез, узагальнення й систематизацію наукових джерел і теоретичне моделювання.

Дослідження відбувалося в три етапи. Здійснено концептуальний аналіз педагогічних підходів, які виявилися найбільш ефективними для реалізації виховного й соціального потенціалу шкільного спорту. Теоретично обґрунтовано педагогічний

Abstract.

The formation of national resilience and social integration of schoolchildren during wartime through school sports is extremely relevant due to its potential to support adaptation, cohesion, and psychosocial well-being of youth under prolonged social stress.

The aim of the study was to theoretically substantiate and analyze the pedagogical potential of school sports in fostering national resilience and social integration of schoolchildren in the context of a full-scale war and to identify effective pedagogical approaches. To achieve this aim, a set of general scientific and specialized methods was applied, including analysis, synthesis, generalization, systematization of scientific sources, and theoretical modeling.

The study was conducted in three stages. A conceptual analysis of pedagogical approaches most effective in realizing the educational and social potential of school sports was carried out. The pedagogical potential of school sports in fostering a sense of unity, solidarity, mutual respect, and civic responsibility among

потенціал шкільного спорту у формуванні почуття єдності, солідарності, взаємоповаги та громадянської відповідальності школярів, що є ключовими компонентами національної стійкості й соціальної інтеграції в умовах повномасштабної війни.

Висновки. Потенціал шкільного спорту у формуванні національної стійкості й соціальної інтеграції реалізується за умови застосування таких педагогічних підходів, як індивідуалізовано-адаптивний та соціально-виховний підхід, кооперативне навчання, інтерактивні й ігрові методи, інклюзивна практика, соціально орієнтовані спортивні програми та принципи спорторієнтованого миротворчого виховання, травма-інформований спортивний підхід.

Ключові слова: адаптація; психосоціальне благополуччя; соціальна інтеграція; громадянська відповідальність; педагогічні підходи; інклюзивна практика; шкільний спорт; травма-інформований підхід.

students—considered key components of national resilience and social integration under full-scale war conditions—was theoretically substantiated.

Conclusions. The potential of school sports to form national resilience and social integration is realized through the application of pedagogical approaches such as individualized-adaptive and socio-educational methods, cooperative learning, interactive and game-based methods, inclusive practices, socially-oriented sports programs, sport-based peace education principles, and trauma-informed sports approaches.

Keywords: adaptation; psychosocial well-being; social integration; civic responsibility; pedagogical approaches; inclusive practice; school sports; trauma-informed approach.

Вступ.

Війна суттєво актуалізує проблему формування національної стійкості, оскільки створює системні загрози безпеці, економіці, соціальній згуртованості й інституційній спроможності держави. В умовах воєнних викликів зростає потреба в зміцненні обороноздатності, розвитку громадянської відповідальності, інформаційної безпеки та здатності суспільства до швидкої адаптації і відновлення. Тобто війна виступає каталізатором переосмислення механізмів забезпечення національної стійкості та прискорює їх практичну реалізацію. Формування національної стійкості¹ та соціальної інтеграції школярів під час війни засобами шкільного спорту є надзвичайно актуальним через їхній потенціал підтримувати адаптацію, згуртованість і психосоціальне

благополуччя молоді в умовах тривалого соціального стресу.

Аналіз публікацій. Дослідження [1] показують, що участь школярів у спортивних заходах сприяє покращенню соціальної інтеграції та розвитку соціальних навичок, оскільки регулярні спортивні активності пов'язані зі зростанням відчуття приналежності й взаємодії з однолітками. Крім того, фізична активність у шкільному середовищі може підтримувати психологічну стійкість дітей, що переживають війну, адже дослідження в контексті українських школярів і біженців вказують на позитивний вплив шкільного середовища й рухової активності на здатність долати стрес та адаптовуватися [2]. Українські автори також підкреслюють, що спортивно-масова діяльність сприяє формуванню морально-вольової стійкості та соціальної дисципліни в підлітків [3]. На міжнародному рівні дослідження інтеграційних програм (дружнє до дитини шкільне середовище, яке заохочує фізичну активність, задоволення від навчання та сильна підтримка з боку вчителів) відіграє значну роль у формуванні стійкості в дітей; це може бути перспективним підходом до психічного здоров'я українських дітей-біженців [4].

¹ **Національна стійкість** — це комплексна властивість держави й суспільства, що виявляється в здатності передбачати й нейтралізовувати загрози, мінімізувати їхні наслідки, швидко відновлювати критичні функції та адаптовуватися до нових умов, забезпечуючи безперервність розвитку й збереження національної ідентичності.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати й проаналізувати педагогічний потенціал шкільного спорту у формуванні національної стійкості та соціальної інтеграції школярів в умовах повномасштабної війни й виокремленні ефективних педагогічних підходів.

Відповідно до сформульованої мети, визначили такі завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати педагогічний потенціал шкільного спорту у формуванні національної стійкості та соціальної інтеграції школярів в умовах повномасштабної війни.
2. Виокремити й систематизувати ефективні педагогічні підходи до використання шкільного спорту як засобу зміцнення національної стійкості та соціальної згуртованості учнівської молоді.

Матеріали й методи. Для досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема:

- аналіз, синтез, узагальнення й систематизація наукових джерел із проблем шкільного спорту, інклюзивного фізичного виховання, соціально-виховного потенціалу фізичної культури, формування національної стійкості та соціальної інтеграції дітей в умовах війни;
- теоретичне моделювання, що дало змогу окреслити педагогічні механізми формування національної стійкості й соціальної інтеграції школярів засобами шкільного спорту.

Етапи дослідження:

1. Теоретико-аналітичний етап — аналіз і узагальнення наукових джерел із проблем шкільного спорту, інклюзивного фізичного виховання, національної стійкості та соціальної інтеграції школярів в умовах війни; уточнення понятійного апарату.
2. Концептуально-методологічний етап — визначення мети, завдань і методологічних підходів дослідження; теоретичне обґрунтування педагогічного потенціалу шкільного спорту й виокремлення ефективних педагогічних підходів.

3. Узагальнювально-підсумковий етап — систематизація результатів, формулювання висновків і визначення перспектив подальших досліджень.

Результати. *Теоретичне обґрунтування педагогічного потенціалу шкільного спорту у формуванні національної стійкості та соціальної інтеграції школярів в умовах повномасштабної війни.*

Низка публікацій [5, 6, 7, 8] демонструють, як через структуровані, адаптовані й групові форми фізичної активності можна підсилювати соціальну інтеграцію, комунікацію, взаєморозуміння та прийняття між дітьми з різним досвідом або можливостями.

Так, автор [6] описує моделі інтеграції адаптивного спорту, які дають змогу залучати дітей і молодь з особливими освітніми потребами до спільних спортивних занять, сприяють їхній соціалізації, підвищують самооцінку та комунікативні навички. Висновки цих досліджень можуть бути корисними також для здорових дітей під час війни: шкільний спорт — спосіб створити інклюзивне, підтримувальне середовище, що об'єднує дітей із різних соціальних груп.

Публікація [7] висвітлює педагогічні стратегії, серед яких — індивідуалізований і диференційований підхід, адаптивні технології, інклюзивні методики, зорієнтовані на врахування потреб кожного учня. Такі стратегії сприяють створенню інклюзивного середовища, що підсилює соціальну інтеграцію і приналежність.

Так, у роботі [5] показано, що через застосування структурованих рухових активностей, групових ігрових форм, альтернативної комунікації та спільних занять можна підвищити рівень соціальної мотивації, комунікативної взаємодії та інтеграції учнів із РАС.

У дослідженні [8] аналізують, як позашкільна виховна діяльність, зокрема фізична культура й спорт, соціально-виховна робота, культурно-дозвільні заходи, може сприяти формуванню громадянської, соціальної та культурної ідентичності, соціалізації, адаптації і відповідальності молоді. Такий підхід може бути застосований і у воєнний час як засіб підтримання єдності, громадянської свідомості, почуття спільності й належності.

Такі підходи — адаптація, диференціація, з увагою до потреб дитини, інклюзивне,

підтримувальне середовище, що об'єднує дітей із різних соціальних груп, — добре демонструють, як шкільна й позашкільна виховна діяльність, зокрема фізична культура, шкільний спорт, соціально-виховна робота, культурно-дозвільні заходи, можуть стати інструментом для соціалізації, прийняття, толерантності, формування громадянської, соціальної та культурної ідентичності.

Публікації [9, 10, 11, 12] описують інші педагогічні підходи до використання спорту як інструменту єднання й соціальної інтеграції дітей. Автори [9] підкреслюють, що групові форми рухової активності в школі, спрямовані на підготовку до змагальної діяльності в межах навчального закладу, сприяють розвитку толерантності, партнерства й соціальних навичок, оскільки спорт створює умови для спільного переживання успіхів і труднощів. Педагогічний акцент роблять на кооперативних іграх, командній взаємодії та безконфліктних моделях поведінки.

У роботі [10] обґрунтовано використання інтерактивних, ігрових, змагальних і соціально орієнтованих методів навчання на уроках фізичної культури. Такі методи сприяють формуванню взаємоповаги, підвищують рівень соціальної залученості й формують навички ненасильницької комунікації. Автор [11] пропонує модель інклюзивних спортивних занять, у якій ключовими підходами є адаптація правил спортивної гри, кооперативні стратегії, рольові ротації та підтримання учнів із різними можливостями. Це підсилює відчуття приналежності й знижує соціальну ізоляцію. У дослідженні [12] наголошено, що використання командних видів спорту на уроках фізкультури сприяє виникненню позитивних моделей соціальної взаємодії, зниженню конфліктності та розвитку навичок мирного вирішення суперечок.

У глобальному звіті *UNESCO* доведено, що спорт і фізичну культуру можна використовувати як інструмент виховання толерантності, міжкультурної поваги та миротворчої поведінки. Рекомендовано застосовувати такі підходи: кооперативне навчання, спорт для розвитку, інклюзивні ігрові простори. У межах досліджень міжнародного руху *Sport for Development and Peace* описано ефективні педагогічні моделі, у яких спорт

використовують як засіб соціальної інтеграції, формування емпатії, подолання міжгрупових бар'єрів. У документах організації *UNICEF* (2022) описано, як спортивні програми для дітей під час криз (війна, переміщення) формують соціальну згуртованість і психологічну стійкість. Ефективними вважають такі підходи, як травма-інформоване викладання, безпечні групові простори, спільна діяльність для дітей різного походження. Варто зазначити, що публікацій, які спеціально розглядали б спорт, фізкультуру або позашкільну спортивну активність як чинники соціальної згуртованості, толерантності або миротворчості в дітей під час кризи (війни, переміщення, інклюзії), обмаль.

Виокремлення й систематизація ефективних педагогічних підходів до використання шкільного спорту як засобу зміцнення національної стійкості та соціальної згуртованості учнівської молоді.

Узагальнення публікацій [5–8] дає змогу виокремити індивідуалізовано-адаптивний і соціально-виховний підхід у шкільному спорті як такі, що формують середовище підтримки, прийняття, толерантності, культурної ідентичності. У контексті війни й переміщення ці підходи можна розширити на дітей зі змішаними обставинами (внутрішньо переміщені, діти з різних регіонів) для зміцнення єдності, соціальної стійкості, громадянської солідарності.

На підставі аналізу спеціальних літературних джерел [9–12] виокремили такі педагогічні підходи, що сприятимуть формуванню стійкості та соціальної інтеграції школярів під час занять шкільним спортом: індивідуалізовано-адаптивний; соціально-виховний; кооперативне навчання; інтерактивні й ігрові методи; інклюзивний підхід; соціально орієнтовані спортивні програми; програма «Спорт для миру» (*sport for peace*); травма-інформований спортивний підхід.

Обговорення. У деяких публікаціях висвітлено педагогічні підходи, що використовують спортивну діяльність для соціальної інтеграції, інклюзії, толерантності або згуртованості. Сучасні дослідження підтверджують, що шкільний спорт має значний потенціал не лише у сфері фізичного розвитку, а й у формуванні соціальних і громадянських компетентностей дітей, що

набуває особливої актуальності в умовах війни. У педагогічному контексті спорт розглядають як інструмент розвитку соціальної єдності, толерантності, навичок мирного співіснування й національної стійкості, а ефективність його впливу залежить від застосованих педагогічних підходів та умов організації освітнього процесу.

Одним із ключових напрямів є кооперативне навчання, у межах якого роблять акцент на груповій взаємодії, партнерських стосунках і спільному ухваленні рішень. Автори [9] доводять, що командні форми роботи під час занять руховою активністю сприяють формуванню навичок взаємодії та довіри як основи соціальної інтеграції. Автори наголошують, що спортивне середовище створює унікальні умови для спільного переживання емоцій, вирішення конфліктів і вироблення моделей ненасильницької поведінки.

Важливим педагогічним підходом є інтерактивність та ігрові методи, що дають змогу дітям не просто виконувати фізичні вправи, а й долучатися до змістовної соціальної взаємодії. За даними [10], ігрові технології під час занять сприяють розвитку толерантності, емпатії та соціальної відповідальності. Використання моделювання міжособистісних ситуацій у спортивних іграх допомагає учням оволодівати конструктивними способами комунікації, що особливо важливо в умовах підвищеної психологічної напруги, пов'язаної з війною.

З огляду на сучасні виклики особливої уваги потребує інклюзивний підхід, що забезпечує залучення до занять дітей із різними можливостями, потребами й соціальним досвідом. Як зазначає [11], адаптація правил гри, диференціація ролей і підтримання учнів з особливими освітніми потребами підсилюють відчуття рівності й приналежності до спільноти. Це має значний вплив на формування соціальної єдності й зниження ризику ізоляції, що є важливими чинниками національної стійкості та соціального згуртування під час війни.

У позашкільному спортивному середовищі також реалізують педагогічні підходи, що сприяють зміцненню громадянської позиції і почуття відповідальності за спільноту. Науковець [8] відзначає ефективність програм,

що поєднують спортивну діяльність із соціально спрямованими проєктами, волонтерством і громадянськими ініціативами. Така інтеграція дає змогу формувати в дітей готовність до соціальної взаємодії, підтримання інших, солідарності та співпраці.

Міжнародні інституції [13, 14] також підкреслюють значення спорторієнтованих педагогічних практик як інструменту розвитку миротворчих компетентностей. Зокрема, у звіті *UNESCO* (2023) зазначено, що програми «Спорт для миру» сприяють формуванню міжкультурної поваги, подоланню упереджень і зміцненню колективної ідентичності. *UNICEF* (2022) наголошує на важливості створення травма-інформованих спортивних просторів, де діти можуть відновлювати відчуття безпеки, довіри та соціальної взаємодії, що є базою національної стійкості у період війни.

Висновки. Результатом теоретичного аналізу наукових джерел стало обґрунтування педагогічного потенціалу шкільного спорту як дієвого засобу формування національної стійкості та соціальної інтеграції школярів в умовах повномасштабної війни. Доведено, що шкільний спорт виконує не лише оздоровчу та виховну функції, а й функцію соціальної консолідації, сприяючи розвитку громадянської відповідальності, згуртованості, стресостійкості та здатності до взаємодії в кризових умовах. Акцентовано, що в умовах воєнних викликів спортивна діяльність набуває значення простору безпечної соціалізації, підтримання психоемоційного благополуччя та формування спільної ціннісної основи.

Виокремлено й систематизовано ефективні педагогічні підходи до використання шкільного спорту як інструменту зміцнення національної стійкості й соціальної згуртованості учнівської молоді. До них віднесено індивідуалізовано-адаптивний і соціально-виховний підходи, кооперативне навчання, інтерактивні й ігрові методи, інклюзивну практику, соціально орієнтовані спортивні програми, принципи спорторієнтованого миротворчого виховання та травма-інформований спортивний підхід. Їх систематизація допомогла визначити педагогічні умови, за яких шкільний спорт стає чинником формування почуття єдності,

солідарності, взаємоповаги та громадянської ідентичності.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному узагальненні й уточненні ролі шкільного спорту як складника механізму

формування національної стійкості в умовах повномасштабної війни, а також у систематизації педагогічних підходів, що забезпечують його ефективну соціально-інтегративну функцію в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zijian, H., & Wang, W. (2025). Contemporary prospects of youth sports and social integration among adolescents. *Scientific Reports*, 15, Article 35255. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-11930-x>
2. Lishchuk et al., Sci Rep. 2024 Korcz, A., Cieśla, E. & Urbański, P. The role of school functioning, physical activity, BMI, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland. *Sci Rep* 14, 5308 (2024). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-55933-6>
3. Korcz, A., Cieśla, E., & Urbański, P. (2024). The role of school functioning, physical activity, BMI, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland. *Scientific Reports*, 14, 5308. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-55933-6>
4. Безкоровайна, О. В., Лаппо, В. В., & Рейпольська, О. Д. (Рец.). (2024). *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2023 рік*. НАПН.
5. Соловей, А., Данилевич, М., Ярошик, М., & Стефанишин, Н. (2025). Соціальна інтеграція учнів з розладами аутичного спектра на уроках фізичної культури в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*, (44), 85–91. <https://doi.org/10.15330/fcult.44.85-91>
6. Кравченко, Т. П. (2025). Аналіз міжнародного досвіду впровадження адаптивного спорту в систему інклюзивної освіти. *PASN*, (14). <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/688>
7. Чередніченко, С. В., & Огієнко, М. О. (2024). Сучасні підходи до інклюзивної освіти в Україні та за кордоном. *Олімпійський та паралімпійський спорт*, (2). <https://doi.org/10.32782/olimpsspu/2024.2.14>
8. Литовченко, О. В. (2021). *Теоретико-методичні основи соціального становлення учнів 8–11 класів у комплексних позашкільних навчальних закладах* [Дис. д-ра пед. наук, Інститут проблем виховання НАПН України].
9. Круцевич, Т. Ю., & Нападій, А. В. (2021). Соціалізаційний потенціал фізичного виховання школярів: сучасні підходи та технології. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, (2), 17–24.
10. Грестюк, О. В. (2019). Педагогічні технології формування толерантної поведінки учнів засобами фізичної культури. *Педагогічний дискурс*, (26), 45–51.

REFERENCES

1. Zijian, H., & Wang, W. (2025). Contemporary prospects of youth sports and social integration among adolescents. *Scientific Reports*, 15, Article 35255. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-11930-x>
2. Lishchuk et al., Sci Rep. 2024 Korcz, A., Cieśla, E. & Urbański, P. The role of school functioning, physical activity, BMI, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland. *Sci Rep* 14, 5308 (2024). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-55933-6>
3. Korcz, A., Cieśla, E., & Urbański, P. (2024). The role of school functioning, physical activity, BMI, sex and age in building resilience among Ukrainian refugee children in Poland. *Scientific Reports*, 14, 5308. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-55933-6>
4. Bezkorovayna, O. V., Lappo, V. V., & Reipolska, O. D. (Reviews). (2024). *The modern educational process: Essence and innovative potential: Proceedings of the annual scientific and practical conference of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2023*. NAEP.
5. Solovei, A., Danylevich, M., Yaroshyk, M., & Stefanyshyn, N. (2025). Social integration of students with autism spectrum disorders in physical education classes in inclusive education settings. *Bulletin of the Precarpathian University. Series: Physical Culture*, (44), 85–91. <https://doi.org/10.15330/fcult.44.85-91>
6. Kravchenko, T. P. (2025). Analysis of international experience in implementing adaptive sport in the system of inclusive education. *PASN*, (14). <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/688>
7. Cherednichenko, S. V., & Ogienko, M. O. (2024). Contemporary approaches to inclusive education in Ukraine and abroad. *Olympic and Paralympic sports*, (2). <https://doi.org/10.32782/olimpsspu/2024.2.14>
8. Lytovchenko, O. V. (2021). *Theoretical and methodological foundations of social development of students in grades 8–11 in comprehensive extracurricular educational institutions* [Dissertation of doctor of pedagogical sciences, Institute of educational problems of the National academy of sciences of Ukraine].
9. Krutsevich, T. Yu., & Napadiy, A. V. (2021). The socialization potential of physical education of schoolchildren: Contemporary approaches and technologies. *Theory and methodology of physical education and sports*, (2), 17–24.

11. Ніколайчук, О. (2020). Інклюзивні підходи у фізичному вихованні: моделі залучення дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 3(123), 112–118.
12. Співак, І., Шиян, Б., & Москаленко, Н. (2021). Розвиток соціальних компетентностей школярів засобами командних видів спорту. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, (3), 87–94.
13. UNESCO. (2023). *Education and sport for peace and inclusion: Global report*. UNESCO.
14. UNICEF. (2022). *Sport for development in emergency contexts: Child protection and social cohesion*. UNICEF.
10. Grestiuk, O. V. (2019). *Pedagogical technologies for the formation of tolerant behavior of students through physical culture*. *Pedagogical discourse*, (26), 45–51.
11. Nikolaychuk, O. (2020). Inclusive approaches in physical education: Models of engaging children with special educational needs. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 3(123), 112–118.
12. Співак, І., Шиян, Б., & Москаленко, Н. (2021). Development of social competencies of schoolchildren through team sports. *Physical education, sports and health culture in modern society*, (3), 87–94.
13. UNESCO. (2023). *Education and sport for peace and inclusion: Global report*. UNESCO.
14. UNICEF. (2022). *Sport for development in emergency contexts: Child protection and social cohesion*. UNICEF.

Стаття надійшла до редколегії 21.01.2026

Прийнята до друку 30.04.2026

Підписана до друку 01.05.2026

Євген ФЕДАН

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8116-219X>

E-mail: eugene.fedan@gmail.com

Світлана СТЕПАНЮК

ORCID ID: 0000-0002-6035-3575

E-mail: svitlanastepanuk@gmail.com